

Sprawozdanie z wystaw prezentowanych przez Pedagogiczną Bibliotekę Wojewódzką w Kielcach w ramach projektu „Spotkania ze źródłem archiwalnym”

Od kilku lat Archiwum Państwowe w Kielcach oraz Instytut Historii Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach tworzą projekt „Spotkania ze źródłem archiwalnym”. Organizatorami seminariów są: Wiesława Rutkowska – dyrektor Archiwum Państwowego w Kielcach i dr hab. prof. UJK Beata Wojciechowska – dyrektor Instytutu Historii UJK. Opiekę merytoryczną nad projektem sprawują: dr hab. Edyta Majcher-Ociesa z Uniwersytetu Jana Kochanowskiego oraz Łukasz Guldon z Archiwum Państwowego w Kielcach. W ciągu roku odbywa się sześć spotkań, podczas których oprócz referatów wygłaszanych przez zaproszonych prelegentów prezentowane są wystawy nawiązujące do tematyki danego seminarium. Ekspozycje są przygotowywane z materiałów archiwalnych, będących w posiadaniu Archiwum Państwowego w Kielcach, jak również ze zbiorów innych instytucji, np. Muzeum Wsi Kieleckiej czy Muzeum Historii Kielc lub prywatnych. W niniejszym artykule skoncentrowano się na opisie i charakterystyce wystaw przygotowanych przez Pedagogiczną Bibliotekę Wojewódzką w Kielcach.

W lipcu 2017 r. biblioteka została zaproszona do zaprezentowania swoich zasobów w trakcie IV edycji konferencji popularnonaukowej pt. „Społeczność żydowska w Małopolsce”, w ramach „Spotkań ze źródłem archiwalnym”. Impulsem do nawiązania współpracy było spotkanie zorganizowane 9 czerwca 2017 r. przez Pedagogiczną Bibliotekę Wojewódzką z okazji otwarcia wystawy „Samarytanie z Markowej”. Towarzyszyła jej ekspozycja „Żydzi w Świętokrzyskim: historia, kultura, zagłada” z wykorzystaniem materiałów znajdujących się w zasobach biblioteki. Obecna na spotkaniu dr hab. Edyta Majcher-Ociesa zaproponowała, aby udostępnić tę wystawę w kieleckim Archiwum Państwowym w czasie trwania kolejnej konferencji „Społeczność żydowska w Małopolsce”.

„Żydzi w Świętokrzyskim: historia, kultura, zagłada”

5 lipca 2017 r. odbyła się w Archiwum Państwowym w Kielcach konferencja popularnonaukowa „Społeczność żydowska w Małopolsce”. Pedagogiczna Biblio-

teka Wojewódzka przygotowała wystawę „Żydzi w Świętokrzyskim: historia, kultura, zagłada”. Wybrane przez Danutę Letkowską i Elżbietę Woźnicznię ze zbiorów bibliotecznych książki, czasopisma i materiały multimedialne dotyczyły historii, kultury i zagłady polskiej społeczności żydowskiej, ze szczególnym uwzględnieniem naszego regionu. Tematyka materiałów wystawowych oscylowała także wokół akcji pomocy i ratowania Żydów przez Polaków. W dziale „Społeczność żydowska w regionie świętokrzyskim” wyeksponowane zostały m.in. publikacje autorstwa Krzysztofa Urbańskiego: *Gminy żydowskie małe w województwie kieleckim w okresie międzywojennym* (Kielce 2006); *Społeczność żydowska w Kielcach* (Kielce 1989). Interesującą pozycją prezentowaną na wystawie w dziale „Żydzi w kulturze polskiej” jest słownik: *Polacy ratujący Żydów* Janiny Hery wydany przez Komitet dla Upamiętnienia Polaków Ratujących Żydów w 2014 roku. Problem ocalenia Żydów poruszają także *Sprawiedliwi wśród narodów świata* Arieha L. Baumingera, w tłumaczeniu Magdaleny Jakóbczyk-Rakowskiej (Warszawa 1994) oraz film poświęcony rodzinie Ulmów, która została wymordowana przez Niemców w odwecie za ratowanie Żydów: *Sprawiedliwi wśród narodów świata* (scenariusz i reżyseria Dariusz Walusiak, Kraków 2007). W trakcie konferencji dyrektor biblioteki Urszula Salwa zachęciła uczestników do obejrzenia wystawy i do korzystania z bogatych zbiorów Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Kielcach.

„Rosja i Rosjanie w źródle archiwalnym”

Stosunki polsko-rosyjskie, historia Rosji, obyczaje i kultura rosyjskiego narodu znalazły odzwierciedlenie w problematyce wystawy prezentowanej 28 marca 2018 r. w Archiwum Państwowym w Kielcach w trakcie „Spotkania ze źródłem archiwalnym” pod hasłem: „Rosja i Rosjanie w źródle archiwalnym”. Zaprezentowano na niej publikacje z przełomu XIX i XX wieku oraz współczesne wydawnictwa. Wśród cennych zbiorów bibliotecznych dotyczących relacji polsko-rosyjskich możemy wyróżnić: *Wojnę polsko-ruską 1831 r.*, w opracowaniu A.K. Puzyrewskiego (Warszawa 1899); *Powstanie styczniowe (1863–1864)* autorstwa Augusta Sokołowskiego (Wiedeń 1913); *Ciche bohaterki: udział kobiet w powstaniu styczniowym: (materjały)* Marji Bruchnalskiej (Miejsce Piastowe 1933). Dzieje państwa rosyjskiego przedstawiono we współczesnych opracowaniach, m.in.: *Romanowowie: imperium i familia* Andrzeja Andrusiewicza (Kraków 2014); *Poczet władców Rosji (Romanowowie)* Władysława Andrzeja Serczyka (London 1992). Z totalitarną historią Rosji, a później Związku Radzieckiego można się zapoznać poprzez tytuły: *Syberia: największe więzienie świata (1815–1914)* Elżbiety Kaczyńskiej (Warszawa 1991), *Wyspa Kanibali: 1933 – deportacja i śmierć*

na Syberii Nicolasa Wertha w tłumaczeniu Marty Szafrąńskiej-Brandt (Kraków 2011). Zachętą do zwiedzenia Rosji są książki: *Dobranoc, panie Lenin!* Tiziano Terzianego, przekład Katarzyny Skórskiej, Marcina Wyrembelskiego (Poznań cop. 2011) oraz opis podróży najdłuższą linią kolejową na świecie: *Transsyberyjska: drogą żelazną przez Rosję i dalej* Piotra Milewskiego (Kraków 2014).

Niezwykle cenną kategorią zbiorów Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej, jednocześnie będącą wartościowym źródłem historycznym, wyeksponowaną na wystawie w Archiwum Państwowym są *Dzienniki 7-io klasowego Polskiego Prywatnego Gimnazjum Marji Krzyżanowskiej w Kielcach* powstałe w latach 1911–1915.

Muzyka twórców rosyjskich, m.in. Piotra Czajkowskiego, Dymitra Szostakowicza, Siergieja Prokofiewa, Bułata Okudźawy, a także rosyjska muzyka ludowa mają swoje miejsce w światowym dziedzictwie kulturowym. Zwiedzający wystawę mogli zobaczyć płyty winylowe z muzyką rosyjską ze zbiorów Wydziału Multimedialnego biblioteki.

„Judaica w zbiorach specjalnych PBW w Kielcach”

W dniu 4 lipca 2018 r. pracownicy biblioteki uczestniczyli w V edycji konferencji „Społeczność żydowska w Małopolsce” organizowanej przez kieleckie Archiwum Państwowe. W trakcie spotkania Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Kielcach zaprezentowała wystawę przygotowaną przez Elżbietę Woźniczkę i Ewę Lewicką: „Judaica w zbiorach specjalnych PBW w Kielcach”. Tym razem przedstawiono pozycje starsze, wydane przed 1950 rokiem, oraz publikacje autorów pochodzenia żydowskiego. Pokazano też część związanych z tym tematem, bogatych zbiorów multimedialnych: płyty analogowe, płyty CD, filmy.

W związku z 10. rocznicą śmierci Ireny Sendlerowej biblioteka przybliżyła także postać tej wybitnej Polki, prezentując fakty z jej życia i zdjęcia. Irena Sendlerowa od początku okupacji niemieckiej pomagała potrzebującym, szczególnie tym w najtrudniejszej sytuacji – Żydom. Z czasem zorganizowała grupę osób, które ratowały dzieci żydowskie, wyprowadzając je z getta, zmieniając im tożsamość i umieszczając w bezpiecznych miejscach. W ten sposób ocalono ok. 2500 dzieci. Ktoś powiedział, że łatwiej było ukryć czołg niż dziecko żydowskie w okupowanej Warszawie. Irena Sendlerowa zapisywała prawdziwe i fałszywe dane każdego dziecka, aby po wojnie mogło wrócić do swoich bliskich. Listy te w obliczu niebezpieczeństwa ukryła w słoikach i zakopała. Po wojnie przez wiele lat była osobą zapomnianą dopiero w 1999 r. za sprawą szkolnego przedstawienia czterech amerykańskich uczennic *Life In a Jar* świat poznał Irenę Sendlerową i historię listy uratowanych dzieci zamkniętą w słoikach...

„Rzemiosło w zbiorach Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Kielcach”

Kolejne „Spotkanie ze źródłem archiwalnym” zatytułowane „Rzemiosło w źródle archiwalnym”, w którym czynnie brała udział biblioteka, odbyło się 26 września 2018 roku. Pokazaliśmy na niej pozycje z okresu międzywojennego: podręczniki do nauki zawodu, książki metodyczne, poradniki, m.in. *Naukę rzemiosła* Benedykta Nawrockiego (Warszawa 1939); *Informator szkół zawodowych okręgu szkolnego wileńskiego* opracowany przez Koło Wileńskie Stowarzyszenia Nauczycieli Szkół Zawodowych (Wilno 1937); *Szkoły zawodowe rzemieślnicze i niższe techniczne: potrzeba uczelni zawodowych, ich historia, stawiane im zadania, ich właściwości, ustrój, program, ich typy i rodzaje, odnośne piśmiennictwo* M. Heilperna (Warszawa 1918).

W latach 1927–1939 w międzywojennej Polsce wydawane było czasopismo *Praca Ręczna w Szkole: organ Towarzystwa Miłośników Robót Ręcznych* redagowane przez zespół pod kierunkiem Władysława Przanowskiego. Część numerów, będących w posiadaniu biblioteki, została zaprezentowana w trakcie konferencji. Szczególnie wyeksponowane zostały artykuły z ilustracjami przedstawiającymi uczniów w trakcie zajęć oraz wykonane przez nich prace. Starsze, dziewiętnastowieczne publikacje na wystawie to m.in.: *Wiadomości dotyczące się przemysłu i sztuki w dawnej Polsce* Juliana Kołaczkowskiego (Kraków 1888); *Towaroznawstwo: podręcznik dla kupców, przemysłowców i szkół handlowych* Karola Jacobsona (Warszawa 1895). Współczesne publikacje poświęcone rzemiosłu w różnych jego aspektach to np. *Polskie rzemiosło artystyczne: czasy nowożytne* Jana Samka (Warszawa 1984), *Ginące zawody w Polsce* Zbigniewa Adama Skuzy (Warszawa 2006). Jeden z działów wystawy został poświęcony historii i charakterystyce rzemiosła w regionie świętokrzyskim. Tutaj znalazły się publikacje pracowników kieleckich uczelni: *Rzemieślnicy małych miasteczek guberni kieleckiej w latach 1870–1914* Stanisława Wiecha (Kielce 1995), *Rzemiosło województwa kieleckiego w okresie międzywojennym: aspekty społeczne i gospodarcze* Reginy Renz (Warszawa, Kraków 1984); *Garncarstwo na Kielecczyźnie: materiały z sympozjum naukowego zorganizowanego przez Towarzystwo Przyjaciół Górnictwa, Hutnictwa i Przemysłu Staropolskiego oraz Sekcję Historyczną Kieleckiego Towarzystwa Naukowego w Bocheńcu, 26–27 V 1979 r.* w redakcji Andrzeja Gembalskiego (Kielce 1985).

„Obraz ziemiaństwa polskiego w zbiorach Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Kielcach”

„Ziemiaństwo w źródle archiwalnym” to tytuł „Spotkania ze źródłem archiwalnym”, które miało miejsce 30 stycznia 2019 r. w Archiwum Państwowym

w Kielcach. Konferencja, podobnie jak poprzednie, zorganizowana została przez Archiwum Państwowe oraz Instytut Historii Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach. Biblioteka zaprezentowała wystawę zatytułowaną „Obraz ziemiaństwa polskiego w zbiorach Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Kielcach”.

Książki zostały zgromadzone w kilku działach: Siedziby, Życie codzienne i obyczaje, Rody ziemiańskie, Pamiętniki, Znane postacie pochodzenia ziemiańskiego, Działalność ziemian oraz Ziemianie w regionie świętokrzyskim. Pokazano współczesne, bogato ilustrowane albumy, m.in. *Poczet polskich rodów arystokratycznych* Teresy Zielińskiej (Warszawa 1997); *Dziedzictwo: ziemianie polscy i udział ich w życiu narodu* pod redakcją Tadeusza Chrzanowskiego (Kraków 1995); *Ziemianie: pomiędzy rzeczywistością a wspomnieniem* ze wstępem Tadeusza Chrzanowskiego, w opracowaniu Agaty Wolskiej (Kraków 1998). Wydawnictwa starsze, z początku XX wieku, reprezentowały m.in.: *Portrety pań wytwornych: czasy stanisławowskie: Sybilla z Puław, jej rywalka z Arkadii, lady Makbeth z Marji Malczewskiego, siostra księcia Pepi, Różyczka z Czarnobyła, Warszawianka, Giulietta la bella, Salusia Śpiewaczka, pani Rajeczka, generałowa Grabowska, podlotki, tych pań córeczki* Stanisława Wasylewskiego (Lwów; Warszawa 1924). Publikacje dziewiętnastowieczne to m.in.: *Książka jubileuszowa dla uczczenia pięćdziesięcioletniej działalności literackiej J. I. Kraszewskiego* (Warszawa 1880) oraz *Złota księga szlachty polskiej. R. 1* napisana przez Teodora Żychlińskiego (Poznań 1879).

Dwutomowa publikacja Zbigniewa M. Doliwy-Klepackiego: *Dwory i dworki oraz ich właściciele w województwie świętokrzyskim* (Ostrowiec Świętokrzyski 2013, 2016) jest cennym opisem siedzib ziemiańskich powstałych w naszym regionie na przestrzeni wieków. Zainteresowani wspomnieniami ludzi wywodzących się ze znanych rodów szlacheckich mogli zapoznać się z niektórymi tytułami, np.: *Pamiętnikami Pawła Popiela (1907–1892)* (Kraków 1927), *Pamiętnikami 1832–1876* Augusta Iwańskiego seniora oraz *Wspomnieniami 1881–1939* Augusta Iwańskiego juniora ze słowem wstępnym Jarosława Iwaszkiewicza (Warszawa 1968).

„Z piłką przez lata...”

W trakcie konferencji 29 maja 2019 r. pt. „Piłka nożna w źródle archiwalnym” w Archiwum Państwowym uczestnicy mogli zapoznać się z wystawą przygotowaną przez pracowników Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Kielcach.

Książki, artykuły z czasopism przypomniały historię i współczesność tej popularnej dyscypliny sportu. Na ekspozycji zaprezentowano książki dotyczą-

ce ogólnie gier z wykorzystaniem piłki i metodyki zajęć wychowania fizycznego, m.in.: *Śpiewy i zabawy dziecięce w pokoju i w ogrodzie: gry, marsze i śpiewki z towarzystwem fortepianu oraz gry w piłkę i gry towarzyskie: książeczka dla matek i wychowawczyń*, zebrała i opracowała Marya Weryho (Warszawa 1890); *Szczegółowy rozkład materiału ćwiczeń cielesnych w szkole powszechnej* autorstwa Zygmunta Dzięgielewskiego, z przedmową Marjana Krawczyka (Piotrków 1936).

Piłka nożna od wielu lat ma swoich zwolenników, także w Polsce. Niewiele osób wie, że nawet w czasie pierwszej wojny światowej żołnierze I Brygady Legionów Polskich w przerwach działań wojennych rozgrywali ze sobą mecze futbolowe. Pisał o tym Janusz Kędracki w artykule pt. *Jak leguni biegali za piłką, rosyjskie karabiny nie strzelały* opublikowanym w „Gazecie Wyborczej” (2019 nr 93, dodatek *Magazyn Kielce. Historia*).

Szczególnym zainteresowaniem wśród zwiedzających wystawę cieszyła się książka *Piłka nożna w Polsce. T. 1*. Józefa Hałysa (Kraków 1981). Publikacja przedstawiająca początki polskiego futbolu jest opracowaniem niezwykle wnikliwym i zawiera cenny materiał ikonograficzny, m.in. rodzaje butów, piłek używanych w czasie meczy w okresie dwudziestolecia międzywojennego. Unikalnym dokumentem przechowywanym w zasobach biblioteki jest także mapa wydana z okazji mundialu rozgrywanego w 1982 r. w Hiszpanii i Portugalii: *Hiszpania, Portugalia: Mistrzostwa Świata w Piłce Nożnej: skala 1:1500 000* opracowana przez Państwowe Przedsiębiorstwo Wydawnictw Kartograficznych oraz Krystynę Jawecką (Warszawa, Wrocław 1982).

„Ukraina – dawniej i dziś”

27 listopada 2019 r. w Archiwum Państwowym w Kielcach odbyło się kolejne „Spotkanie ze źródłem archiwalnym”. Konferencja zatytułowana była: „Ukraina i Ukraińcy w źródle archiwalnym”. Konferencji towarzyszyła wystawa „Ukraina – dawniej i dziś” przygotowana przez pracowników Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Kielcach.

Ukraina jest jednym z naszych sąsiadów, mimo to mało wiemy o jej dziejach, kulturze, sztuce, a także o jej współczesności. Losy naszych narodów wielokrotnie się przeplatały, były trudne i często tragiczne dla obu stron. Wystawa złożona z książek, czasopism i płyt DVD zaprojektowana została w taki sposób, aby przybliżyć Ukrainę, jej historię, teraźniejszość, etnografię i sztukę. Na wystawie pokazano publikacje o miastach i miejscowościach, w których do okresu II wojny światowej mieszkali Polacy. Wśród nich szczególne miejsce zajmuje Lwów. Na wystawie zaprezentowano książki jemu poświęcone, m.in. wydane w okresie

międzywojennym wspomnienia Stanisława Wasylewskiego: *Bardzo przyjemne miasto* (Poznań 1929) oraz Fryderyka Papée opowieść o Lwowie napisana dla młodzieży szkolnej: *Lwów* (Lwów 1933). Wydawnictwa dziewiętnastowieczne dostępne w bibliotece reprezentowały: *Hetman Ukrainy: powieść historyczna* Michała Czajkowskiego (Lipsk 1863) oraz *Rok 1863 na Rusi*. [T. 2], *Ukraina, Wołyń, Podole* Franciszka Rawity Gawrońskiego (Lwów 1903).

„Wybrane relacje z podróży w zasobach Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Kielcach”

„Podróże w źródle archiwalnym” były tematem konferencji dnia 29 stycznia 2020 r. odbywającej się w siedzibie Archiwum Państwowego w Kielcach. Konferencji towarzyszyły dwie wystawy: „Podróż – rodzaje, miejsca i środki transportu – z zasobu Archiwum Państwowego w Kielcach oraz ze zbiorów prywatnych” przygotowana przez Iwonę Pogorzelską i Agnieszkę Szczerbę oraz „Wybrane relacje z podróży w zasobach Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Kielcach”. Materiał prezentowany na drugiej z wystaw to książki wydane zarówno w ostatnich latach, jak w XX wieku oraz w okresie międzywojennym i w wieku XIX.

Ludzie podróżowali od zawsze, w różnym celu, różnymi środkami transportu, czasem pieszo... Wielu z podróżujących czuło potrzebę podzielenia się swoimi wrażeniami z innymi i przelewało je na papier. W dawnych wiekach podróże stanowiły ważny element edukacji synów możnych rodów, na wystawie zostało zaprezentowanych kilka przykładów takiej literatury podróżniczej, m.in.: *Podróż królewicza Władysława Wazy do krajów Europy Zachodniej w latach 1624–1625 w świetle ówczesnych relacji* w opracowaniu Adama Przybosia (Kraków 1977). Podróżowały chętnie też panie z wyższych sfer. W 2019 r. ukazała się książka Małgorzaty Ewy Kowalczyk *Zagraniczne podróże Polek w epoce oświecenia* (Łomianki 2019). Znane są także relacje z wojaży naszych literatów, szczególnie Henryka Sienkiewicza. Na wystawie można było zobaczyć jego *Listy z podróży* wydane w 1899 roku. Natomiast mało znaną ciekawostką jest zaprezentowany *Dziennik podróży Stanisława Staszica 1789–1805* wydany w 1931 roku.

Podsumowując dwuipółletni okres przygotowywania wystaw z okazji „Spotkań ze źródłem archiwalnym”, chcieliśmy podkreślić, że przy wyborze materiałów koncentrujemy się przede wszystkim na wyszukaniu w zasobach bibliotecznych zbiorów najcenniejszych, wyjątkowych, zarówno pod względem treści, jak i formy. Są to często unikatowe książki, czasopisma, mapy czy dokumenty multimedialne, czasem jedyne egzemplarze w Kielcach czy na terenie województwa.

Jednocześnie chcemy podziękować za dotychczasową współpracę wszystkim zaangażowanym w koordynację i organizację projektu „Spotkań ze źródłem archiwalnym” – Dyrekcji i Pracownikom Archiwum Państwowego w Kielcach oraz Dyrekcji i Pracownikom Instytutu Historii Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach.

ELŻBIETA WOŹNICZKA, EWA LEWICKA
Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Kielcach